

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ASOSLARI

Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li

TDIU, Biznes boshqaruvi kafedrası

katta o'qituvchisi, PhD.

Annotatsiya

Ushbu maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanish holati, YaIM, eksport va sanoat kabi makroiqtisodiyot ko'rsatkichlaridagi ulushi tahlil qilingan. Shuningdek kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'llari bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, eksport, sanoat, korxona, bozor, mahsulot, savdo, samaradorlik.

Аннотация

В данной статье анализируется состояние развития малого бизнеса и частного предпринимательства, его доля в таких макроэкономических показателях, как ВВП, экспорт и промышленность. Также были высказаны предложения по путям развития малого бизнеса и частного предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес, частное предприятие, экспорт, промышленность, предприятие, рынок, продукт, торговля, эффективность.

Abstract

This article analyzes the state of development of small business and private entrepreneurship, its share in such macroeconomic indicators as GDP, exports and industry. Suggestions were also made on ways to develop small businesses and private entrepreneurship.

Keywords: small business, private enterprise, export, industry, enterprise, market, product, trade, efficiency.

KIRISH

So'nggi yillarda kichik biznesning o'sishi mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotida ham o'z aksini ko'rsatyapti. Shu bois mamlakatimizda rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mahalliy ehtiyojlarni to'liq qoplash va mahsulotlarni eksport qilishdagi ahamiyati hisobga olinib, mazkur sektorni rivojlantirish bo'yicha strategiya va yo'l xaritalari ishlab chiqildi va izchil amalga oshirilmoqda. Bu jarayonlarning barchasi iqtisodiyotni jadal rivojlantirish uchun mustahkam poydevor bo'lmoqda.

Agar dunyo tajribasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida yirik korxonalar soni kamayib, kichik korxonalar soni keskin o'sdi. Chunki kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari bozor iqtisodiyoti talablariga tezda moslashib, innovatsiyalarni o'zlashtirishda ilg'or bo'lib bormoqda.

Bozor dinamikasi va o'zgarishlariga bu tahlil moslashish tadbirkorlikning rivojlanishiga katta hissa qo'shmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda iqtisodiy-ijtimoiy sohani isloh etish, erkin tadbirkorlik faoliyatini qaror toptirish borasidagi islohotlar mantiqiy izchillikda amalga oshirilib kelinayotir. Jumladan, tadbirkorlikni rivojlantirish va uning huquqiy himoyasini ta'minlash borasida barcha zarur tashkiliy va huquqiy mexanizmlar yaratildi. Amalga oshirilayotgan islohotlar va chora-tadbirlar natijasida biznes muhiti yaxshilanib, tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy taraqqiyotimizni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda [1].

ADABIYOTLAR SHARHI

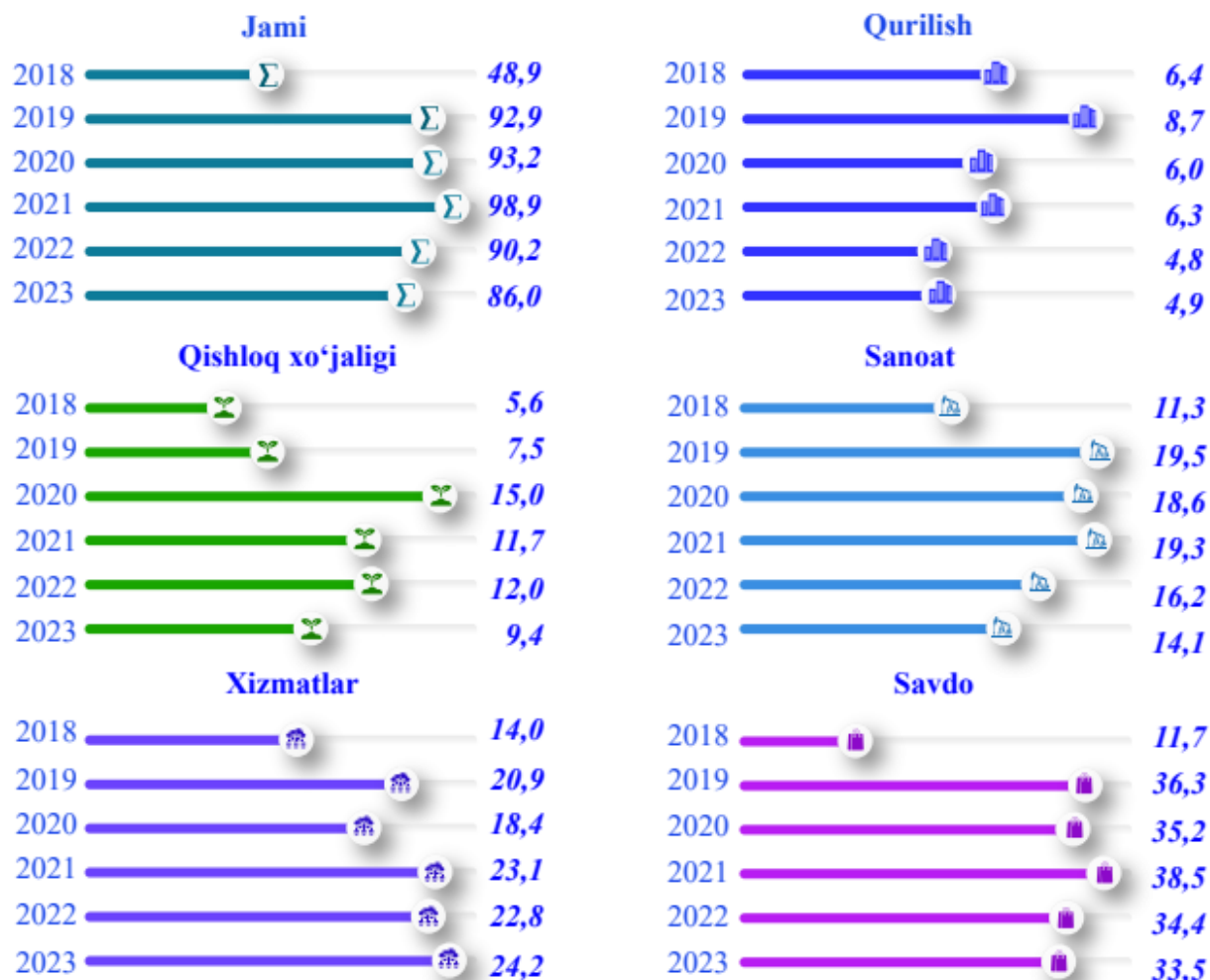
O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va ularning samaradorligini aniqlash masalalarining ayrim jihatlari Y.Abdullayev, F.Karimov, M.R.Boltabayev, Sh.J.Ergashxodjayeva, B.K.G'oyibnazarov, A.N.Samadov, S.S.G'ulomov, Sh.X.Xojibakiyev, B.K.Tuxliyev, I.U.Ibragimov, B.Y.Xodiyev, U.V.Gafurov, B.T.Bayxonov, E.A.Maxmudov, N.H.Haydarov, D.M.Rasulev, R.D.Dusmuratov va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida o'rganilgan.

Mamlakatimizda kichik biznesni rivojlantirish bo'yicha to'plangan tajribalar shuni ko'rsatadiki, korxonalarining raqobatdoshlik darajasini oshirish ularning o'z faoliyatlari davomida kengayib, yiriklashib borishini taqozo etadi. Lekin kichik biznes subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash maqsadida belgilangan imtiyoz va yangiliklarga ega bo'lish imkonini beruvchi korxonalarining miqdoriy chegaralari ayrim hollarda ushbu jarayonlarga to'sqinlik qilishi mumkin. O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasining yuksalishi, kichik biznes subyektlari uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar natijasida iqtisodiy salohiyati ortgan ko'plab korxonalar mazkur imtiyozlardan foydalanishni davom ettirish maqsadida o'z xodimlari sonini belgilangan miqdoriy chegara doirasida saqlab qolishga harakat qilmoqdalar. Bu esa ularning yiriklashish jarayoniga to'sqinlik qilmoqda [2].

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimizda 2024- yilning 1- yanvar holatiga faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalar soni 417,1 mingtani tashkil etdi. Kichik tadbirkorlik subyektlarining soni har 1000 aholiga 14,0 birlikni tashkil qildi. 2023- yilning yanvar-dekabrida 86,0 mingta yangi kichik korxona va mikrofirmalar (fermer va dehqon xo'jaliklarisiz) tashkil qilindi. 2023- yilning yanvar-dekabrida iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha eng ko'p kichik korxona va mikrofirma savdo sohasida 33 470 ta, sanoatda 14 101 ta, boshqa xizmatlar 9 921 ta, qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida 9 388 ta hamda yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlarda 5 955 ta tashkil etilgan. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan kichik tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash hamda ishbilarmonlik muhitini sifat jihatdan yaxshilash bo'yicha qabul qilingan qaror va farmonlari ijrosi natijasida 2018-

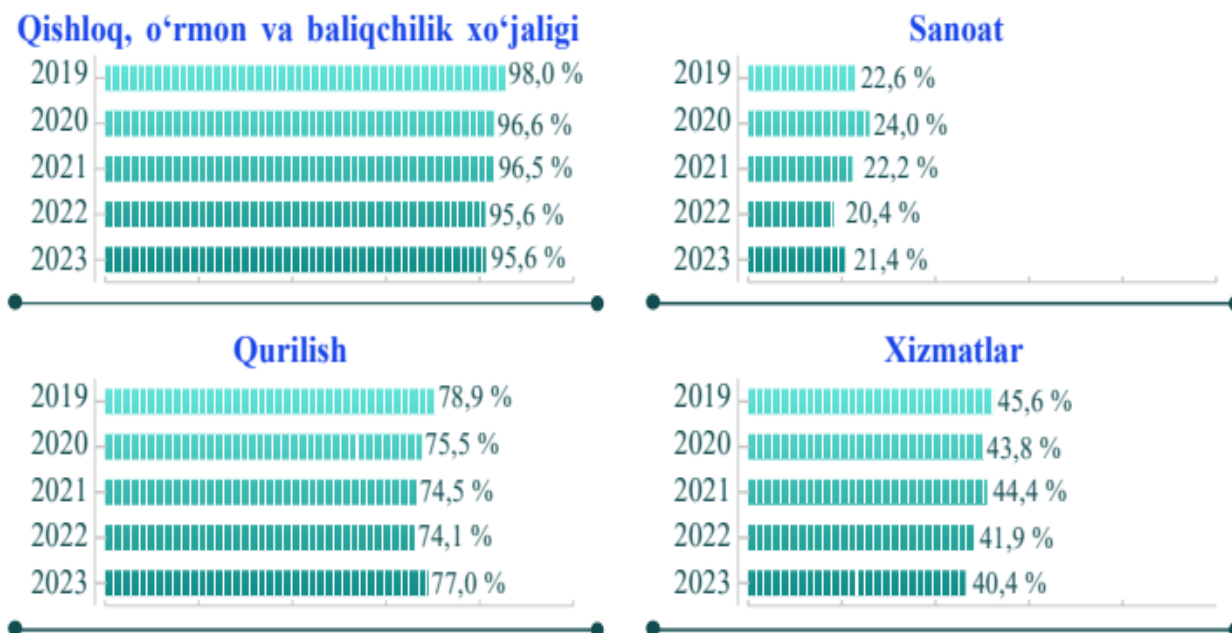
2023- yillarning yanvar-dekabr oylari davomida jami 510,1 mingta kichik korxona va mikrofirmalar yangidan tashkil etildi. Yangi tashkil etilgan kichik korxona va mikrofirmalar sohasida tahlil qilinganda, eng ko'p yangi subyektlar savdo sohasida – 189,5 mingta (37,1 %), xizmatlar sohasida – 123,4 mingta (24,2 %), sanoat sohasida – 99,0 mingta (19,4 %), qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida – 61,1 mingta (yoki 12,0 %) va qurilish sohasida – 37,1 mingtani (7,3 %) tashkil etgan (1-rasm).

1-rasm. Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha yangi tashkil etilgan kichik korxona va mikrofirmalar sonining dinamikasi, ming birlikda 2018-2023-yillarning yanvar-dekabr oylarida

2023- yilning yanvar-dekabrda kichik tadbirkorlik subyektlarining YaHMDagi hududlar bo'yicha eng yuqori ulushi Surxondaryo viloyatida – 75,9 %, Jizzax viloyatida – 73,7 %, Namangan viloyatida – 72,8 %, Samarqand viloyatida – 72,8 %, Buxoro viloyatida – 71,7 % va Xorazm viloyatida – 69,7 % ni tashkil etdi. Shu bilan birga Farg'ona viloyatida – 69,5 %, Qashqadaryo viloyatida – 68,4 %, Andijon viloyatida – 66,0 %, Sirdaryo viloyatida – 63,6 %, Qoraqalpog'iston Respublikasi – 58,7 %, Toshkent shahrida – 49,8 % va Toshkent viloyati – 48,7 % ni tashkil qildi. Bu

bo'yicha Navoiy viloyati eng kichik ko'rsatkichga ega bo'lib 26,0 % ni tashkil qildi. 2023-yilning yanvar-dekabrida kichik tadbirkorlik subyektlarining YAIMdagi iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha eng yuqori ulushi qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida – 95,6 %, qurilishda – 77,0 %, xizmatlar sohasida – 40,4 % va sanoatda – 21,4 % ni tashkil qildi (2-rasm).

2-rasm. Kichik tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha YAIMdagi ulushi, YAQQga nisbatan % da 2019-2023- yillarning yanvar-dekabrida

2023- yilning yanvar-dekabrida kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan asosiy kapitalga kiritilgan jami investitsiyalar hajmi 181 116,2 mlrd. so'mni yoki 51,4 % ni tashkil etdi. Hududlar kesimida kichik tadbirkorlik subyektlarining jami asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmidagi eng yuqori ulushi Sirdaryo viloyati (73,9 %), Andijon viloyati (72,0 %), Jizzax viloyati (70,3 %) va Namangan (66,7 %) viloyatlariga to'g'ri keldi. Hududlar kesimida kichik tadbirkorlik subyektlarining eng yuqori asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalari hajmi Toshkent shahri (23 140,4 mlrd. so'm), Buxoro (19 790,3 mlrd. so'm), Samarqand (17 334,8 mlrd. so'm), Toshkent (17 254,1 mlrd. so'm), Namangan (13 831,2 mlrd. so'm), Andijon (13 087,8 mlrd. so'm), Farg'ona (13 011,9 mlrd. so'm) hamda Navoiy (12 461,6 mlrd. so'm) viloyatlarida qayd etildi.

Kichik korxona va mikrofirmalar faoliyati natijalari bo'yicha o'tkazilgan tanlanma kuzatuv ma'lumotlari bo'yicha kichik korxona va mikrofirmalarning ishbilarmonlik muhiti holati tahlil qilinganda, korxonalar tomonidan o'zlarining umumiy iqtisodiy vaziyatini joriy davr uchun qulay deb baholagan korxonalarning soni 2018- yilning yanvar-dekabrida 18 804 tani tashkil etgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2023-yilning yanvar-dekabriga kelib, 30 327 taga etgan yoki 2018-yilning yanvar-dekabriga nisbatan 11 523 taga oshgan. Shuningdek, iqtisodiy vaziyatini qoniqarli deb baholagan kichik korxonalarning soni 2018-yilning yanvar-dekabrida 28 154 ta bo'lgan bo'lsa,

bu ko'rsatkich 2023- yilning yanvar-dekabrida 43 910 ta yoki 15 756 taga oshgan. O'z navbatida, iqtisodiy vaziyatini qoniqarsiz deb hisoblagan korxonalarining ulushi esa 2018-yilning yanvar-dekabrida 3 618 tani tashkil etgan bo'lsa, 2023- yilning yanvar-dekabriga kelib, 6 052 tani tashkil etgan va bu ko'rsatkich 2018-yilning yanvar-dekabriga nisbatan 2 434 taga oshgan [3].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilganda kichik biznesning asosiy xususiyatlaridan biri mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi uchun zarur bo'ladigan asosiy ko'rsatkichlarni qisqa muddat ichida ta'minlab berishi bilan ajralib turadi. Ya'ni kichik biznes mamlakat ichki bozorida taqchil bo'lgan tovar va xizmatlar bilan to'ldiradigan, iqtisodiyotning tarkibiy negizini belgilab beradigan eng muhim soha hisoblanadi.

Shuningdek, biznes sohasi mehnat resurslaridan samarali foydalanish uchun ish bilan bandligini va daromadlarini oshirish hamda mulkdorlar sinfini shakllantirishda eng asosiy omil va manba bo'lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, kichik biznesning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati ya'ni mamlakat yalpi milliy mahsulotining tarkib va miqdor jihatdan ko'payishini ta'minlaydi, mehnat resurslaridan samarali foydalanish uchun zamin yaratib beradi, aholining joriy daromadlari va jamg'armalarining oshishiga hamda farovonlik darajasini ko'tarilishiga zamin yaratadi, sohaviy va mintaqaviy yakka hokimlikni bartaraf etishi, davlat byudjet mablag'larining bir me'yorda bo'lishini ta'minlaydi, tashqi iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etadi, resurslardan oqilona foydalanish, yangi texnika-texnologiya, asbob-uskunalarni ishlab chiqarishga joriy etish va mehnat unumdorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jumayev N.X. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakatimiz iqtisodiyotining ustuvor yo'nalishi. <https://aniq.uz/uz/yangiliklar/kichik-biznes-va-xususiy-tadbirkorlik-mamlakatimiz-iqtisodiyotining-ustuvor-yunalishi>

2. Xalilov N.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yo'llari. Journal of marketing, business and management.2023 y.27-34 b. <file:///C:/Users/WorkStation/Downloads/kichik-biznes-va-xususiy-tadbirkorlikni-rivojlantirish-yo-llari.pdf>

3. O'zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy ko'rsatkichlari 2023- yil yanvar-dekabr. O'zStat. <https://stat.uz>

4. Jay Conrad Levinson, Paul R. J. Hanley. The Guerrilla Marketing Revolution: Precision Persuasion of the Unconscious Mind. — Piatkus Books, 2005. — 192 p. — ISBN 978-0749926113.

5. Vales W.J. Empirical research on entrepreneurial orientation: An assessment and suggestions for future research / W.J. Wales, V.K. Gupta, F.T. Mousa // International Small Business Journal. — 2013. — №31(4). — P. 357-383.